

ZLATI KROMPIR

Pred davnimi časi je bilo zeleno Pohorje mnogo bolj zeleno ko danes. Velikanski gozdovi so ga prekrivali čez in čez. Na večjih jasah sredi gosto rastočih smrek, hojk, borovcev in macesnov so samevale majhne, a tudi večje kmetije. Hiše in druge stavbe na pohorskih kmetijah so bile zvečine lesene. Kdove kdaj so jih ljudje že postavili, kajti bruna njihovih nizkih sten so bila že črna. Stari Pohorci so stavbe pokrivali s skodlami. Tudi skodle so sčasoma osivele v sončni pripeki, v pomladanskem in jesenskem deževju.

Takrat je v pohorskih šumah prebival zeleni gozdni mož. Ljudje so ga redko videvali. Hudoben ni bil. Včasih pa se je le razjezil in se znesel nad ljudmi. Poslal je nad gozdove in kmetije vihar. Prestrašena drevesa so se vetru globoko priklanjala, da bi se jih usmilil. Mnogih se je, mnoge pa je tudi polomil. Hiše se mu niso mogle priklanjati. To je zelenega gozdnega moža še bolj razjezilo. Ukazal je vetru, naj še huje piha. Veter se je poslušno zaletaval v hiše, kamor so se Pohorci poskrili pred jezo zelenega moža. Veter hiš ni podiral. Razen tistih seveda, ki so bile že trhle in polomljene. Pač pa je pridno odnašal strehe. Včasih samo kos, včasih pa tudi kar cel krov.

Ko se je zeleni gozdni mož nehal jeziti, je potihnil tudi veter. Pohorci pa so brž prekrili poškodovane strehe z novimi, kakor sneg belimi skodlami. Pohorcem nikoli ni zmanjkalo skodel. Omišljali so si jih pozimi, kadar je Pohorje zamedel visok sneg. Sedeli so v toplo zakurjenih hišah. Ženske so predle volno, moški so popravljali orodje in izdelovali skodle. Že poleti so si pripravili gladka borova polena; suha, da so zvenela. Z ostrimi noži so iz polen cepili tanke, enakomerne široke deščice – skodle. V hišah je dišalo po smoli.

Ko se je zelenemu gozdnemu možu zazdelo zime dovolj, je na Pohorje poslal topel južni veter. Jug je kmalu opravil svoje. Pospravil je sneg z vsega Pohorja. Po senčnih krajih se je sneg skrival gozdnemu možu. A ga je kmalu iztaknil. Naprosil je sonce, naj posije tudi v te skrite koticke pohorskih gozdov. Sonce, ki je vsako pomlad zelo dobre volje, je rado ustreglo. Zasmajalo se je in polizalo vse skrite krpe snega, kakor da je sladoled.

Pohorje je oživel.

V gozdovih so se oglašale ptice. Nekatere so žvrgolele, nekatere požvižgavale, nekatere ščebetale, nekatere hripavo kričale, nekatere drdrdrdale. Skratka – ves gozd je odmeval veselih glasov. Spomladi pa so imele ptice tudi mnogo dela. Niso samo prepevale. Izbirale so kraje, kamor naj bi postavile gnezda. To zares ni lahek posel. Če je gnezdo preveč pri tleh, ga lahko izprazni lisica. Nič ne vpraša, če sme ali ne sme. Popije jajčka ali pohrusta komaj rojene mladičke.

Često naredi tako tudi veverica. Tako vesela je videti, tako razigrana. Teka po drevju, igra se s svojimi vrstnicami. Ampak če naleti na gnezdo, ga takoj izprazni. Kuna tudi in šoja in sova. Ni lahko skriti gnezdeca na pravem kraju, res ne.

Pomlad prinese tudi pohorskim kmetom koš skrbi. Zlasti mnogo so jih imeli v tistih davnih časih. Takrat na Pohorju še ni bilo cest in kamionov, žičnic in vlečnic in spodaj ob Dravi še ni sopihala železnica. Mnoge muke so morali pretrpeti, preden so spomladi posekani les spravili v dolino in ga tam prodali. Za izkupiček pa so se morali oskrbeti z marsičim, kar je potrebno za življenje, kajti pohorske njive so dajale skop pridelek. Največ so pridelali krompirja, ki jim je bil glavna hrana.

Tudi družina kmetiča Tijeka je živela zvečine le od krompirja.

Tijekova kmetija je čepela na dnu velike, ploske globače. Tam je stala Tijekova hiša in hlev in šupa. Okrog poslopij je na položnih pobočjih viselo nekaj njivic. Ograjene so bile s plotovi, da živina ni silila vanje. Lahko bi poteptala krompir, ki je rasel tam. Lahko bi popasla oves. Krave in ovce naj se pasejo drugod po pobočjih, kjer je dovolj prostora zanje.

Pastirjev je bilo pri Tijekovih dovolj. Vsako leto se je rodil kateri. Zdaj deček zdaj deklica. Z leti se jih je nabralo toliko, da so se komaj stiščali ob težko macesnovo mizo. Tijek jih je imel rad. Njegova žena tudi, saj

so pastirčki bili njihovi otroci. Ampak vsako leto teže je bilo nahraniti toliko lačnih pastirskih ust.

Njivice niso dajale dovolj krompirja. Tudi ovsa za ščetinasti kruh je bilo malo. Premalo je bilo tudi krav; zato je bilo premalo mleka. Ovac je tudi bilo samo toliko, da so s svojo volno le za silo oblekle številno družino. Skratka – vsega je bilo premalo.

Zategadelj so Tijekovi pastirčki, sinovi in hčere, stradali iz leta v leto bolj. Rasli so in vedno več krompirja je morala mati kuhati zanje. Čez dan so se motili s kravami in ovcami. Pasli so jih po pobočjih globače in se igrali. Toda najmlajši Franček, ki je hodil še po vseh štirih, se je mahoma spomnil, da je lačen. Na ves glas je začel klicati mamo in se cmeriti. Tako je spomnil tudi bratce in sestrice, da so pravzaprav lačni. In vsi so klicali mamo in jo prosili, naj jim skuha krompirja.

Tijek je moral zategadelj delati bolj ko kdaj koli prej. Čez mero je izsekaval gozd. Pod njegovo ostro sekuro so dan na dan padale lepe smreke in hojke in borovci in macesni. Klestil jih je, razžagoval na hlode in jih po drči spuščal v dolino. Jokal bi se, tako mu je bilo žal lepih dreves. Tako ponosna in vedno zelena so stala na robu globače. Tako žalostno so ječala, kadar so padala pod njegovo sekuro. A kaj je hotel? Moral je služiti denar, da je potolažil tolika lačna usta.

Niti minute počitka si ni privoščil, saj tudi za prodani les ni iztržil toliko, da bi pošteno redil sebe in družino. Hodil je na delo k imovitejšim sosedom, da je kaj zaslužil. Često je vse dni prebil na dnini. Zvečer se je vračal domov truden in zaspan. Pa ni šel ležat. Moral je obdelati tudi lastne njivice. Delal je ponoči.

Neke noči je sadil krompir na domači njivi. Mesec je sijal in bilo je svetlo kakor podnevi. Tedaj je Tijek opazil, da je z zgornjega konca globače nekdo tiho zakoračil proti njemu. Brž ga je spoznal. Bil je zeleni gozdni mož. Tijek se ga je na smrt prestrašil, a ni imel kam zbežati. Tudi mogel ni, kajti roke in noge so mu otrpnile.

Čisto po nepotrebnem ga je bilo strah, kajti gozdni mož ga je prijazno pozdravil. Tijek se je globoko oddahnil. Zeleni gozdni mož se mu je blede nasmehnil.

»Za nekaj bi te rad naprosil,« je rekel.

»Ti da bi mene česa prosil?« se je začudil Tijek.

»Da!« je prikimal gozdni mož. »V hudo stisko si me spravil, da veš! Gozd grdo izsekavaš. Preveč grdo. Drevja je vedno manj in kje naj živim, če gozda ne bo več?«

»Res si siromak,« mu je pritrdil kmetič. »Ampak jaz sem tudi. Kako naj živim, če ne bom podiral drevja in prodajal lesa? Številno družino imam. Moram jo prehraniti in oblačiti. Njiv pa je premalo, da bi nas redile. In še tisto, kar rode, je kilavo.«

»Saj, saj!« je prikimal gozdni mož. »Ampak jaz bi ti pomagal, če hočeš. Zmeniva se! Glej, če mi sveto obljubiš, da vsako leto ne podreš več ko dvajset dreves, ti bo na njivi zrasel zlat krompir.«

Zmenila sta se. Tijek je obljubil, da ne bo posekal več ko dvajset dreves. Trdo so živeli na njegovi kmetiji tistih nekaj mesecev. Stradali so. Toda Tijek je vztrajal. Včasih je tudi podvomil v obljubo gozdnega moža. Prijelo ga je, da bi šel malo pobrskat po brazdah. Rad bi videl, če je krompir res zlat. A ni smel. Zelenemu gozdnemu možu je obljubil, da bo počakal dotlej, dokler krompir ne bo zrel.

Sončnega dne v zgodnji jeseni se je oglasilo iz gozda:

»Tijek, izkoplji krompir!«

Vsi so ga šli kopat. Tijek, njegova žena in vsi njuni otroci. Celo mali Franček. Ker ni mogel vihteti motike, je grebel kar z ročicami. Vriskali so od veselja, kajti vsi krompirji so bili zlati. Le Franček je menil, da so zelo trdi in da jih bo mama težko skuhalo. Na glas so se mu smejali.

Zlati so postali tudi časi, ki jih je zdaj zaživela kmetičeva družina. Tijek je prodal del zlatega krompirja; ostanek je skrbno skrnil. Namesto revne bajte si je sezidal razkošen grad. Nihče v njegovi družini ni bil več lačen. Tudi slabo oblečen ne. Tijek se je pogospodil in se je pogospodila njegova žena. Mladi gospodiči in gospodične so postali tudi prejšnji lačni, umazani in raztrgani pastirčki. O, zdaj jim ni bilo več treba prositi mame, naj jim skuha krompirja, da si utolijo lakoto. Zdaj so živeli sito življenje. V gradu so dan na dan pirovali, od jutra do večera. Sami in v družbi mnogih prijateljev. Teh so mahoma imeli na pretek, kajti prej, ko so bili siromašni, jim nihče ni bil prijatelj.

Tijek je dokupil tudi mnogo gozda. Tja je hodil na lov in se brezskrbno veselil sitega življenja. Kadar mu je zmanjkalo denarja, je odprodal nekaj zlatega krompirja in v grad se je spet vrnilo sladko življenje.

Kmetič-graščak ni več obdeloval zemlje. Kdo se bo le mučil s tako umazanim delom, prosim vas!

Leta so tekla. Kup zlatega krompirja je kopnel. Nekega dne ga je docela zmanjkalo.

Kaj pa zdaj?

Navadili so se lenarjenja in toplega udobja. Kmetič in vsi njegovi. Tijek se je na moč prestrašil prihodnosti.

»Zlatega krompirja ni več,« je potarnal ženi. »Denarja tudi ne. Zdaj bomo spet rili po zemlji in stradali kakor nekoč.«

Malo je manjkalo, da se ni razjokal. Žena pa je bila huda, ko ga je videla takega. Še na misel ji ni prišlo, da bi spet garala v hiši in na polju. Hotela je ostati gospa.

»Ne bodi takšna šleva!« je pokarala moža. »Prava reč, če nimamo več zlatega krompirja! Mar nisi dokupil gozdov? Toliko jih je, da je vsa gora pokrita z njimi. V njih rastejo najlepše smreke in hojke in borovci in macesni. Do smrti lahko bogato živimo od lesa, midva in najini otroci. Najemi delavce! Sekajo naj drevje, hlode naj spravijo k Dravi. Tam jih boš zlahka prodal. Pa bosta spet denar in veselje pri hiši!«

»Pametna glava!« je kmetič priznal ženi. Prikimal je in odšel. Po njegovih gozdovih so zapele sekire.

Spet je v kmetičevem gradu zagospodarilo veselje. Prihajali so znanci in prijatelji. Jedli so in pili. Vsak večer je prišel godec s harmoniko. Pozno v noč je raztegoval svoj razposajeni meh. Godba in petje sta odmevala daleč okrog gradu. Šele pozno ponoči so se gosti razšli. Luči v gradu so ugasnile.

Tako je šlo iz dneva v dan, iz noči v noč.

Gozdovi so se redčili.

Bila je temna noč. Grad je nehal svetkovati. Vsi so že ležali, utrujeni od veseljačenja. Kmalu so pospali. Tudi Tijek je zaspal. Pa se je kmalu spet prebudil. Na okno je nekdo močno potrkal.

»Kdo trka?« se je prestrašil kmetič-graščak. Mislil je, da so razbojniki.

»Jaz sem, zeleni gozdni mož,« se je oglasilo nekje od zunaj.

»Kaj bi rad? Zakaj me budiš iz spanja, zeleni gozdni mož?«

»Spametuj se, kmet!« ga je skozi zaprto okno posvaril zeleni gozdni mož. »Pozabil si, kako sva se zmenila. Samo dvajset dreves na leto! Tvoji drvarji pa jih sekajo, kolikor jim ukažeš. Gozd se redči.«

»Kaj ti to mar? Pojdi, gozdni mož, in me pusti pri miru.«

Gozdni mož je utihnil.

Solit naj se gre gozdni mož! Ali misli, da bo Tijek spet živel samo od dvajsetih dreves? Zasmel se je Tijek in sladko zaspal. Družini še povedal ni, da ga je gozdni mož posvaril. Njegovi hlapci pa so nenehno izsekavali gozd.

Spet je ponoči prišel zeleni gozdni mož. Potrkal je na okno in prebudil kmetiča-graščaka. Znova ga je posvaril.

»Ne sekaj, kmet, tako brezglavo!« je rekel. »Ubogaj me, sicer se ti bo maščevalo.«

Tijek pa se je gozdnemu možu uprl:

»Moji so gozdovi tod okrog in lahko sekam, kolikor se mi zljubi. Pusti me pri miru, gozdni mož! Ne moti mi spanja in pojdi svojo pot!«

Nič več ni rekel zeleni gozdni mož tisto noč. Odšel je brez besed.

Sekire Tijekovih hlapcev pa so še kar naprej odmevale po gozdovih. Dan za dnem so padale smreke in hojke in borovci in macesni. Jokaje so hreščala ponosna drevesa in se rušila med druga, ki so še ostala živa. Kako dolgo še? Kmetič-graščak ni poznal mere. Brezskrbno je užival v razkošju in veseljačenju. Žena prav tako. Njegovi otroci so medtem že dorasli. Niso se več spominjali, kako bedno so včasih živeli. Veselili so se in uživali v brezdelju kakor oče in mati.

V tretje je potrkal zeleni gozdni mož ponoči na Tijekovo okno.

»Nehaj izsekavati gozdove, kmet!« je rekel trdo. »Spomni se, kako sva se dogovorila. Samo dvajset dreves na leto! Če ti je prej bilo premalo, ti bo zdaj dovolj. Otroci so dorasli in si sami lahko služijo kruh s poštenim delom. Za vaju dva, zate in ženo, bo dvajset dreves tudi dovolj.«

»Nikar se ne vtikaj v moje posle, zeleni gozdni mož!« ga je nejevoljno zavrnil Tijek. »Pojdi in ne moti mi spanja!«

Kmetič-graščak se je obrnil na desno uho in je komaj še slišal grožnjo gozdnega moža:

»Zadnjič ti rečem: ne sekaj drevja tako neusmiljeno in brezglavo! Maščevalo se ti bo! Grdo maščevalo!«

Zaman je pretil zeleni gozdni mož. Tijek se ni zmenil za njegove besede. Hlapci in drvarji so podirali gozd brez prizanašanja.

Tedaj pa se je zgodilo ...

Najlepši gozd je rasel na robu globače okrog gradu. Same stoletne smreke in hojke. Vitke kakor sveče so ponosno dvigale košate vrhove visoko pod nebo.

»Pravzaprav mi zastirajo razgled,« se je nekega jutra spomnil razuzdani kmetič-graščak. »Veel jih bom podreti.«

Sklenil je in storil. Najel je celo vojsko drvarjev. Zgodaj zjutraj so začeli. Delali so z veliko vnemo; do popoldan so posekali drevje do zadnjega. Globačo, sredi katere je Tijek zgradil svoj bahati grad, je zdaj obdajala pusta goličava. Bila je videti kakor velikanski trnov venec. Iz njega so žalostno štrleli v nebo okleščeni vrhovi, podobni velikanskim trnovim bodicam.

»Ha, to bo lepih hlodov!« je veselo vzkliknil kmetič-graščak. Zadovoljno si je pomel roke. »Lepe denarce bom dobil zanje. Še bo veselo v našem gradu!«

»Ne bo!« se je tedaj oglasilo globoko iz gozda. Od daleč je prihajal glas. Po vseh hribih je odmeval.

»Ne bo!« je zadonelo vnovič. Zdaj je bil glas kakor grom. Prekobalil se je čez vse Pohorje.

»Bo, bo!« je zakričal prevzetni Tijek v veter, ki se je dvignil z zahoda.

»Molči!« so ga svarili delavci. »Gozdni mož se jezi.«

»Ho, ho, ho!« se je zasmejal kmetič-graščak. »Ne bojim se ga! Kaj pa mi more?«

»Ne bo!« je v tretje zagrmel gozdni mož. Tako močan je bil njegov glas, da je vzdrtela zemlja.

Na silnem vetru so prijezdili težki oblaki nad Pohorje. Črni kakor oglje. Toliko se jih je nakopičilo, da se je že v mraku stemnilo. Drvarji so se urno razbežali na svoje domove. Tijek in njegovi pa so se jim smejali. Zaprli so se v grad, kjer so se počutili docela varne.

»Ne bo!« se je četrtič in zadnjič oglasilo v črno noč. Klic se je prelomil v vrsto gromov; valili so se drug čez drugega. Strele so parale oblake in stresle iz njih gost, srdit dež. Vso noč je neusmiljeno vlivalo. S tako silo je voda padala izpod neba, da je začela polniti globačo.

Tijeka in njegove je sladko uspavalo šumenje dežja. Toplo in lepo jim je bilo v trdnem gradu. Ko pa so se zjutraj prebudili, so se nazadnje le prestrašili. Umazana deževnica je napolnila dno globače. Segala je do

prvih grajskih oken, V hudem strahu so se razbežali po gradu; iskali so dragocenosti. Želeli so jih rešiti. Urno so vezali cule; pripravljali so se na beg.

Nove strele, novi pošastni gromi so se prevalili čez pohorske gozdove. Dež se je vлил še z večjo silo. Od vsepovsod so z roba globače pritekli potoki umazane vode. Zdaj je že vdrla v grad. Nezadržano, neusmiljeno je drla vanj. Tijek, njegova žena in njuni otroci so se umikali pred poplavo iz nadstropja v nadstropje. Ko so s svojimi culami splezali na grajsko streho, niso mogli nikamor več.

Klicali so na pomoč. Pa ni bilo nikogar, ki bi jim pomagal, voda je še vedno naraščala. Ves grad je utonil v njej z ljudmi vred.

Tako dolgo je deževalo, da je voda napolnila vso globačo. Od gradu ni ostalo niti sledu. Vsa Tijekova družina je žalostno utonila v novo nastalem jezeru.

Jezerska voda je bila temna tudi potem, ko je dež ponehal. Takšna je ostala za zmerom. Zato so ljudje rekli jezeru Črno jezero. Tako mu pravijo še danes.

V vodah Črnega jezera je kmetičev grad že davno razpadel. Nobenega sledu ni več o njem. Jezero pa Pohorce še danes spominja na kmetiča-graščaka in na zločin, ki ga je zagrešil nad lepimi pohorskimi gozdovi.

Oskar Hudales: Zlati krompir (1968: 18–20)